

Januari Grove den

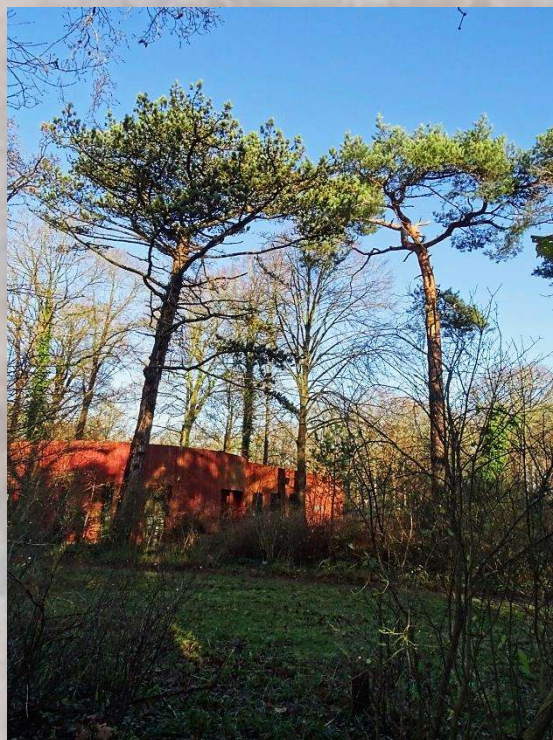
Het lied : "O dennenboom, o dennenboom" is alom bekend. Het is het kerstlied bij uitstek. Alleen is er iets mis met de tekst. Een kerstboom is namelijk geen dennenboom, maar een spar.

Om te bepalen met wat voor soort kerstboom je te maken hebt bestaat een leuk geheugensteuntje. Een den heeft altijd twee naalden, die in een bruin kokertje bij elkaar groeien. Twee en duo betekent hetzelfde en duo begint met een "d" net als den. Een spar heeft alleenstaande naalden. Die staan dus solo (alleen) met de "s" van spar. Om het verhaal compleet te maken heb je ook nog de lariks met een heleboel naalden in een toefje. Legio is hier van toepassing met de "l" van lariks.

Dat de grove den (*Pinus sylvestris*) behoort tot de dennenfamilie is iets wat uit de naam al duidelijk is. Vroeger kenden de mensen de boom ook wel als mast- of pijnboom. Het is geen kleintje want ze kan 25 tot 35 meter hoog worden. Dat moet ook wel met een naam als mastboom.

Behalve in Thijse's Hof vind je de grove den op nog veel meer plaatsen over de hele wereld. Denk daarbij vooral aan de noordelijke delen van Europa en Azië.

De geschiedenis van deze boom is al heel oud. Zo'n 12.000 jaar terug, na de ijstijd, kwam de grove den van nature voor in Nederland. Door ontginningen en afgravingen zijn er daarna veel bomen verdwenen. In het begin van de 16de eeuw is zij met buitenlands zaaigoed weer veel aangeplant op vooral de arme zandgronden. Daarna kwam in de 19de eeuw de herbepanting van grove den op heidevelden en zandverstuivingen om deze tegen verdere erosie door overbegrazing te beschermen. De latere belangstelling voor de grove den is ook voor een deel toe te schrijven aan het gebruik als stutmateriaal in de kolenmijnen. Het hout heeft namelijk de eigenschap om eerst te gaan kraken voordat het breekt. Een levensreddend verschijnsel als waarschuwing voor de mijnwerkers.

Veel mensen kennen het hout van de grove den als veel gebruikt timmerhout met de naam grenen. Minder bekend is dat de boom met haar sterk geurende hars zorgt voor terpentijnolie. Olie die al eeuwenlang door schilders wordt gebruikt om verf te verdunnen.

Hoewel de grove den als opvallende groenblijvende boom nu in de maand januari als: "*Plant van de maand*" is gekozen is zij in mei en juni op haar mooist. Dat geldt trouwens voor de meeste bomen. De meidoorn is daar een sprekend voorbeeld van. Het mooist is dan bij de grove den de mannelijke bloeiwijze met oranje-bruine kaarsjes vol met geel stuifmeel. De vrouwelijke bloemen zitten eveneens hoog in de boom, zelfs nog hoger dan de mannelijke. Daarmee kan bij dezelfde boom het stuifmeel van de mannelijke bloem niet zo gemakkelijk terechtkomen op de eigen vrouwelijke bloemen. Voor het nageslacht is het beter als zij voortkomen uit verschillende bomen. Om die kans groter te maken produceren de mannelijke bloemen ongelooflijke hoeveelheden stuifmeel dat over grote afstanden door de wind wordt verspreid. Na een regenbuitje zien de bospaden

onder de dennenbomen door het stuifmeel er soms geel uit. Zwavelregen wordt dan ook wel genoemd. Ook op het water van de vijver in Thijsses Hof is dan een gele waas te zien waar de meerkoeten tussendoor zwemmen. Na het bestuiven groeien uit de vrouwtjesbloemen in september de ons welbekende dennenappels.

In zo'n dennenappel, ook wel kegel genoemd, wordt het allerprilste begin gevormd door een zaadje. Zo zijn de zaadjes goed beschermd. De kegels groeien twee aan twee aan de takken. Eerst groen van kleur, maar naarmate ze rijper worden wordt dat bruin. Gesloten kegels bestaan uit schubben met een grof knopje met een puntje die samen een stevig geheel vormen. Als de weersomstandigheden gunstig zijn en de kegels rijp, gaan de schubben langzaam van elkaar om de zaden vrij te maken die tussen die schubben zitten. Aan ieder zaadje zit een vleugeltje om zaadje en vleugel mee te laten liften op de wind. Wanneer het zover is kun je horen aan het knisperende geluid als je in een dennenbos loopt. Ook in Thijsses Hof kun je dat horen. Om op tijd voor zo'n moment te zijn kun je het beste tijdens een boswandeling een dennenappel meenemen en die thuis op de tuintafel leggen. Als de dennenappel zich door mooi en droog weer langzaam opent en de zaden zichtbaar worden, is dat het moment. Thijsses zelf kon altijd veel van dat knappende geluid genieten. Eigenlijk een soort weervoorspeller van goed en droog weer.

Dieren zijn vooral in de winter dol op de zaden in de dennenappels. Ze eten dus niet de schubben, maar de zaden die er tussen zitten. Eekhoorns knagen ze van onder tot boven kaal, maar laten wel vezels uitsteken. Het ziet er wat rommelig uit. Muizen knagen een dennenappel juist helemaal kaal. Alleen aan de bovenkant laten ze wat schubben zitten, omdat daar nog geen zaad in zit. Als er niet aan de dennenappel is geknaagd, maar wel flink is beschadigd, heeft er een specht op zitten inhakken.

Van de boomtop naar de grond; onder de grond beter gezegd. De grove den heeft daar een penwortel waarmee ze ook uit diepere lagen water kan opnemen, wat het overleven in droge tijden ten goede komt. In de commerciële bosbouw (niet in Thijsses Hof) wordt de grove den na 80 tot 120 jaar gekapt. Dan is de boom nog lang niet aan zijn eind. Ze kan veel ouder worden. Naar ik heb gelezen staat in Zweden zelfs een 700-jarige boom. Thijsses Hof bestaat dit jaar 100 jaar dus de bomen hebben nog een poos te gaan. Je vindt ze onder andere trouwens vlakbij de ingang links van het pad ter hoogte van de kleine vijver naar het educatiecentrum.

Jonge bomen zien er met hun kegelvorm heel anders uit dan de oudere. Deze hebben boven aan een hoge stam veelal een schermvormige kroon. De schors (de huid) van een jonge grove den is glad en rood- tot oranjebruin van kleur. Naarmate de boom ouder wordt, wordt de schors ruwer en krijgt ze een grijze kleur. De halfronde vier tot zeven centimeter lange bladeren (de naalden) zijn donkergroen, stekelig en een beetje gedraaid. Deze naalden gaan jaren mee. De grove den heeft nattigheid nodig en staat het liefst daar waar de grondwaterspiegel dicht aan de oppervlakte komt. Wordt de boom uitgeplant dan

is dat in een bos met rechte rijen. Zo beschermd tegen harde wind groeit zij recht omhoog. Bij het ouder worden stoot de boom de onderste takken af. Hierdoor blijft een rechte stam, een mast, over. Maar als de boom bijvoorbeeld in de duinen vrijstaat wordt de groei beïnvloed door de wind en kan er een schuine vorm ontstaan die wordt aangeduid met de naam "vliegden". Dit verschijnsel zie je ook wel bij de meidoorn en de vlier. Omdat de wind vaak uit het zuidwesten komt kun je bij het naar de juiste weg zoeken hiermee je richting bepalen.

In het begin van onze jaartelling trokken de Romeinen onze natte Lage Landen binnen. Om snel en vooral veilig door de vele moerassen te kunnen komen legden ze daar knuppelpaden aan. Hiervoor werd vooral de gebruik gemaakt van de grove den.

De grove den verspreidt een heerlijke geur. Dat ruik je vooral op warme zomerdagen, maar ook in de herfst als het vochtig is en de zon schijnt. In Frankrijk en Spanje zie je nog steeds harspotjes aan de bomen. Door een sneetje in de boom te maken worden zo "harstranen" verzameld voor bijvoorbeeld terpentijn. Harstranen ontstaan wanneer de herfststormen door de boomkruinen jagen en takjes afbreken en scheurtjes ontstaan. De boom probeert deze wondjes tegen infecties af te dekken met hars. Dit is aanleiding geweest tot een sprookje:

"Vroeger was de grove den geen stijve boom, maar een mooie elegante nimf. Zij was het vriendinnetje van de bosgod Pan. Op een niet zo mooie dag werden zij tijdens hun liefdevolle samenzijn overvallen door de god van de noordenwind. Die blies een felle ijsskoude storm die steeds heviger werd. Het was niet om uit te houden en beiden vluchten om beschutting te vinden. De noordenwind blies harder en harder. Pan zag nog net kans om daaraan te ontsnappen, maar de nimf bevroor en kon later door haar vriend niet meer tot leven worden gewekt. Om haar toch te kunnen blijven zien veranderde Pan haar daarop in een grove den. Steeds wanneer de harde koude noordenwind door haar takken buldert, wordt de grove den aan die droevige geschiedenis herinnerd en huilt zij dikke tranen".

Bron: Een jaar in Thijsses Hof –
Dr. Jac. P. Thijsses – Uitgave 1941

Tekst: Martin Scheringa

Foto's: Lauran Oomen